

Eötvös József KÖLCSEY FERENC 99

7 (részlet)

A Kölcsey-kúria Álmosdon napjainkban (Fotó: Orbán Domonkos)

[...] Egyszerűen s nyugodtan folytak első éve, s habár a gyermekben rejlik mindig csírája a férfi legszebb tetteinek, s a kebel, melyet tiszta lángok oltárának szentelt a végzet, a gyermekkor boldog benyomásai között fejlődik erőssé: nincs, amit Kölcseynek ezen korából emlékezetre méltót felhozhatnék, legfeljebb azt, hogy a sors, midőn őt a himlő következtében egyik szemétől megfosztá, a gyermeket jókor szenvedni tanította, s tizenegy éves korában, anyjának halála által, még gyermeki játékaik között inté, hogy életünkben, hol az idő mindent elrabol, veszteséghez kell szoknunk.

Ő árva volt; egy kis ház nádfödele alatt s a debreceni kollégium iskoláiban, hol a gyermek dicső pályájára készült, távol a világ fényűzésétől, szerény egyszerűségében, így folytak el ifjúságának első éve. De nem örömtelenül! Kinek szívét arra alkotta a természet, hogy szeressen, azt nehéz csapások érhetik, de semmi sem foszthatja meg attól, ami őt szeretni készíti, s Kölcseynek, kit a sors oly jókor megfosztott anyjától, s ki a jövőbe tekintve nem buzdíthatja magát a gondolattal, hogy szülőjének feje, ha az az évek terhe lehajtá, emelkedni fog, ha gyermekére néz; az árva, szegény, a magános gyermeknek a végzet barátokat adott, hogy a teli gyermekszív el ne csüggedjen, s a barátság nyájias érzései között nőjön annyira, hogy egykor egy hazát foghasson körül.

Kevesen voltak e barátok, s közülük csak egy maradt meg, kinek ezen emlékeket köszönöm; de a költőgyermek, kit gyanúsége s talán még inkább komolyabb kedélye a zajgó csoport lármás örömeiből kizárt, ezeknek körében kielégítve érzé magát. Hisz ő, habár még senki nem sejtíté, hogy a nyájias gyermek egykor honának nagy dalnoka leend, költő volt már akkor is, költő a szó legszorosabb értelmében, nem ajkán, hanem keblében hordva szent tüzet. – Nem azon hideg művészet, melynek érdeme szavakban, szépsége ragyogó képekben áll, tevé költőnek őt; nem azon szívtelen mesterség, mely a világtól visszavonulva színlelt fájdalmakat s nem érzett gyönyört énekel, s egy percig csodálva, eltűnik, mint a meteor, fényesen, de haszontalanul futva át a pályán, melyen soha meleget nem terjeszte: de költővé tevé őt a szent szeretet, mely a gyermeki lelket eltölté, azon lelkesülés, mely keblét nagy tettek emlékinél áthatotta; a költészet, mely a szívből eredve a szívhez szól; a rejtélyes erő, mely a gyermeki kebelben támad, bizonytalanul, dalra, vagy nagy tettekre fogja-e ragadni az ifút; a tűz, mely a kebelt sokáig kínokkal tölti, míg végre kitör s a meggyújtott szövetnekként magának fényt, látkörének világot ad: ezen költészet élt, forrott, lángolt már a gyermekben is; s ha tizenegy éves tanulótársaival, zajos játék helyett, Debrecen véghetlen

határain nagy Athenae képele magának, s gyermeki kezével a város homokhalmai között Hellász hőseinek emlékeket emelt: az, ami e foglalatosságokat oly kedvesekké tevő, azon költői lélek vala, mely, miután a gyermek-emelte emlékek rég eltűntek, az ifjút nem hagyá megfélekedezni a gyermek szent lelkesüléséről, s mely később is egész életének nemes irányát meghatározta.

A gyermek Kölcsey nem hasztalan gyönyörködött a régiek emlékein. Elméje nagyobb, kedélye mélyebb vala, mint hogy a klasszikusokban csak filológiai szépségeket keressen, és Tacitusnak fenséges gyűlölésében csak a stíl erejét, s a római reszpublika történeteiben csak Livius nevelt simaságát érezze. Ő sejté, hogy a történet több lehet pusztá természetlen tudománynál; sejté,

hogy nagy polgári erények nemcsak az Olümposz árnyéka alatt, nemcsak ott, hol az ióniai tenger mossa a köves partokat, vagy a héthalmú város falai között találnak helyet: hanem hogy Hellász s Róma lehet minden hely, ahol az emberek hazájokat szeretik, s értehalni tudnak. Sejté, érezte ezt a gyermek, s nem gondola többé árvának magát e világon. Szeretni kezdé hazáját, nem azon hideg, önös szeretettel, mely önjavához ragaszkodva kiváltságokban vagy címekben keresi azt, miért küzdenie kell; nem azon számító okossággal, mely vagyon vagy dicsőség után fáradozva, nemes tettekre buzdíthat, de nem nemesíti azt,

kinék keblét eltölté: de szeretni kezdé hazáját azon szent, véghe-tetlen szeretettel, mely nem számít, nem gondol magára, hanem áldozik, ha kell, vérét ontva egy pillanatban, ha kell, évekig ne-

héz járomban szolgálja hazáját; szeretni kezdé múltjában, szép, de oly szomorú emlékeivel; szeretni jövőjében, mely iránt szívét több remény s aggodalom tölté el, mint saját jövőjéért. [...]

Vajon a gyermek nyájas vonásaiban nem ismerünk-e a férfiúra, s életének nem legszebb dicsősége az, hogy aki oly tisztán lépett fel az életben, annyi munkatelt év leforgása alatt nem változott, csak nőtt?

Kit nem lelkesítenének olykor nemes érzemények? – Van egy időszak emberi életünkben, midőn minden szív a jóért lángolni, a nemes után vágyódni, a fenségesért áldozni tud. – Ki nem emlékezik, ha gyermekéveire visszatekint, hogy keblét olykor érzemények töltötték el, melyek a férfit nagyvá tehették volna, s melyeknek akkor a legdicsőbb cselekvésre csak erő hiányzott. – De sülyedünk! szomorúan sülyedünk! Nap foly nap után, év évet követ, s minden nap elveszi egyes örömeinket, s minden év elhossa szomorú tapasztalását; és többnyire a lelkes gyermek feltételeiből mi marad egyéb a férfi fájdalománál, mellyel önmaga visszatekintve látja, hogy sok változott, de semmi sem úgy, mint önmaga. Egyet megcsaltak barátai, s szíve hideg nyugalommal elzárkózik minden szerelemtől; más ismerni tanulta a világot, s miután látta, hogy vágyait nem teljesítheti, nem küzd többé; egyet szenvedélyei ragadnak el, mást elnyom tunyasága; egy öröme közre sülyed, más félénken lemond: de annyi ezerek közül hol van az, ki mint férfi a gyermek ígéreteit teljesíti, s visszatekintve gyermekéveire, ne volna kénytelen megvallani: hogy életének ezen édenében nemcsak boldogabb volt, hanem jobb is. – De Kölcsey nem változott, s ez legszebb dicsérete. – Mi a gyermek szívét erősebben dobogtatá, mi az ifjú képzetében fenségesen emelkedék, miről élete küszöbén álmodozott: azért lángolt, azért remélt, azért küzdött a férfi élete végpercéig, mint a nap, mely az égen áthaladva, messzebb és messzebb körökre terjeszti sugárait, de tisztán s ragyogva mindig; amely, ha bérceink mögött eltűnt, ugyanazon színekkel borítja egünket, melyekben egykor fölkel.

■ (1839)

Szerb Antal 99

KÖLCSEY

■ (részlet)

Kölcsey gyermekkorát különböző külső események tették szomorúvá, a legfontosabbak, amelyekről mi is tudunk. Első csapás volt apja halála, mégpedig olyan körülmények között, melyek bizonyára eltörölhetetlen benyomást tettek a gyermekre: egy örült asszonnyal való küzdelme rázta meg annyira belsejét, hogy rövid időre rá meghalt; és a gyermek életébe a gyermeki fájdalom kényszerű átélésén keresztül bevonult az irracionális, félelmes és sorsszerű hatalmak tudata, melynek nyomasztó súlya alól ezentúl nem menekülhetett.

Azután elveszítette fél szemét, és ezáltal testszerűen is elkülönöződött

a többi embertől; fél szemé mindegyre figyelmeztette őt is, környezetét is, hogy nem olyan, mint a többiek, s ezzel kezdetét vette magányossága.

Azután elveszítette édesanyját, akit olyannyira szeretett, hogy még 1832-ben is hozzá fordul vigasztalásért immáron túlvilági alakjához – teljesen elárvult, és a magányosság minden súlyával ránehezedett.

Mindezek és bizonyára sok minden más, amiről nem tudunk, okot és tartalmat adtak a gyermek Kölcsey szomorúságának. De nem szabad ezeket a külső eseményeket túlságosan sokra becsülni. Lehet, hogy Kölcsey gyermekora szomorú lett volna anélkül is, hogy ezek történtek volna vele. Ő azok közé tartozott, akik kiválasztottak a

szenvedésre, mert szenvedésképesebbek, mint más. Lelkük egészen ösztönösen a szenvedés felé fordul, mintegy kinyílik virágként a szenvedés számára, és a sors eleve meghajtott fejükre szívesebben ejti csapásait. Ha ezek a csapások nem érték volna, bizonyára mások jöttek volna helyettük, és ha nem jöttek volna, Kölcsey kisebb okokon szenvedett volna ugyanannyit. Az ember csak annyit szenved, amennyi szenvedésre képes, és annyit viszont okvetlenül szenved, szinte sorsától függetlenül. Kihív, magára kényszerít a sorsból annyi szenvedést, amennyinek befogadására és átélésére képes. Mert Kölcsey nagyobb szenvedésre volt képes, többet is szenvedett. Ennek a